

Aanwezig namens Provincie:
Aanwezig namens beheerder
Overige aanwezigen:

Datum en tijd veldbezoek: 31 augustus 2021 09.00 – 13.00h

Doel

Het bevoegd gezag (provincie Gelderland) legt samen met beheerder(s) jaarlijks een veldbezoek af in het Wooldse veen. Het doel van het bezoek is na te gaan of de (stikstofgevoelige) habitattypen in het Natura 2000-gebied zich ontwikkelen volgens verwachting, zoals is beschreven in het Beheerplan Natura 2000 Wooldse veen. Dit in het licht van de uitgevoerde en voorgenomen maatregelen en het te verwachten effect op omvang en kwaliteit van de habitattypen. Het veldbezoek beperkt zich daarbij tot zichtbare ontwikkelingen en vormt een aanvulling op de overige monitoring die in het gebied plaatsvindt.

Bijlagen:

- Bijlage 1: Looproute met habitatypekaart met looproute
- Bijlage 2: Looproute met maatregelenkaart

Habitattypen en doelstellingen:

In het Wooldse veen komen 3 habitattypen voor:

- Actieve Hoogvenen H7110A
- Herstellende Hoogvenen H7120
- Heischrale graslanden H6230

Voor alle drie de habitattypen gelden instandhoudingsdoelstellingen. Het habitatype Herstellende hoogveen komt over een groot oppervlakte voor, de andere twee over een klein oppervlak (zie bijlage 1).

Programma 2021:

In overleg met de beheerder is een programma opgesteld. De looproute, bezochte locaties, ligging van de habitattypen en maatregelen worden getoond in bijlage 1 en 2. In september 2019 is begonnen met de herstelmaatregelen aan de noord- en noordwestzijde van het gebied langs de Kuipersweg. De gebiedsdelen waar maatregelen zijn uitgevoerd zijn bezocht. Vervolgens is het hoogveen via het vlonderpad van noord naar zuid doorkruist, waarbij het Heischrale grasland en Herstellende hoogveen zijn bezocht, waardoor een goede indruk van de staat is verkregen. Gezien de kwetsbaarheid van het habitatype Actief hoogveen is dit habitatype dit jaar niet bezocht. Wel is in 2021 een nieuwe veldkartering van het habitatype in het Wooldse Veen uitgevoerd.

Deelnemers:

Dit jaar hebben [REDACTED] (Kreis Borken) en [REDACTED] (Bezirksregierung Münster), als vertegenwoordiger van het Duitse deel van het hoogveengebied, deelgenomen aan het veldbezoek.

Opzet rapportage:

De bevindingen worden hieronder per habitatype en herstelmaatregel weergegeven. Naast de bevindingen in het veld is in dit verslag tevens gebruik gemaakt van gemeten grond- en oppervlaktewaterpeilen, die tevens onderdeel uitmaken van de procesmonitoring. Deze gegevens zijn met toestemming van Natuurmonumenten geraadpleegd bij het Waterweb.

BEVINDINGEN HABITATTYPEN

Habitatype Actieve hoogvenen (H7110A)

Het habitatype Actieve hoogvenen is dit jaar niet bezocht. Actieve hoogvenen zijn zeer kwetsbaar, waardoor het niet wenselijk is om dit habitatype elk jaar te bezoeken. Bovendien is de locatie door de natte omstandigheden moeilijk te bereiken. In 2019 is het habitatype voor het laatst bezocht, in dat jaar was het habitatype nog in goede staat. Er was wel een risico dat de drijvende acrotelm door het lage waterpeil aan de bodem zou vastgroeien, om vervolgens bij hogere waterpeilen in de winter te verdrinken. Volgens de beheerder is dit gelukkig niet of in zeer beperkte mate gebeurt en heeft het habitatype de drie droge jaren redelijk tot goed doorstaan. De nieuwe veldkartering in opdracht van het Ministerie heeft uitgewezen dat het areaal Actief Hoogveen tussen 2013 en 2021 is toegenomen van 0,25 naar 0,39 ha. Dat is uitbreiding van bestaande locaties, maar ook is op een nieuwe plek het habitatype tot ontwikkeling gekomen.

Om de staat van dit habitatype in het veld te beoordelen zal dit habitatype in 2022 opnieuw bezocht worden (**Aktie allen**).

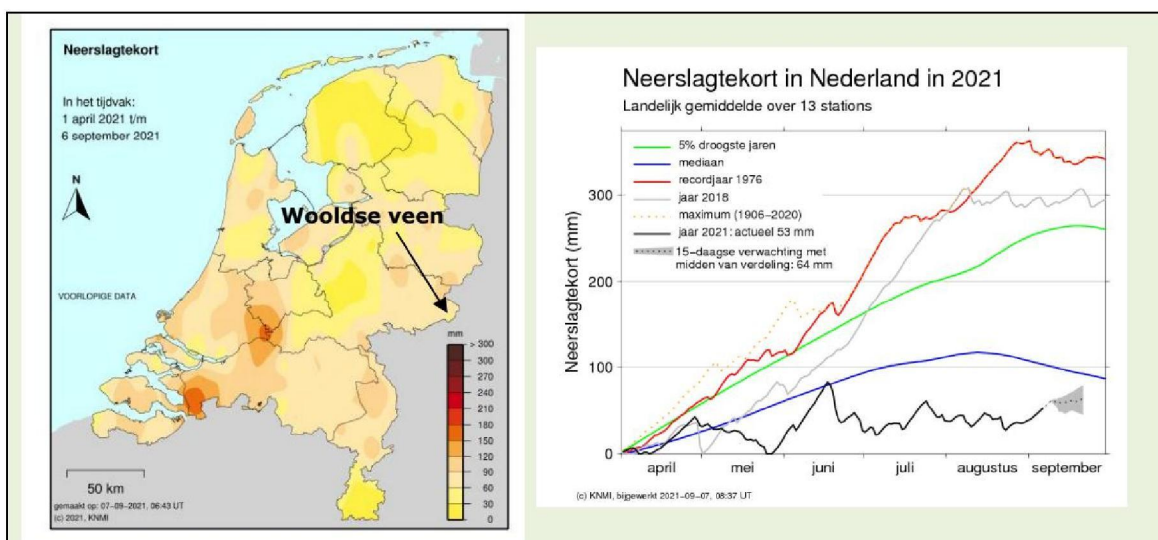

Foto 1: Actief hoogveen met veenmossen, lavendelheide, kleine veenbes, dopheide en veenpluis (Foto: Marcel Gutter).

Habitatype Herstellende hoogvenen (H7120):

Neerslagtekort in 2021:

Tijdens het veldbezoek in 2020, dat eveneens eind augustus plaatsvond, bedroeg het geaccumuleerd neerslagtekort vanaf 1 april in het Woold 180-210 mm! In 2021 was met name het voorjaar en de zomer vrij nat waardoor het neerslagtekort in het Wooldse veen slechts 30- 60 mm bedroeg (zie Figuur 1 - links). Landelijk gezien was het neerslagtekort lager dan de mediaan, waarmee het zomerhalfjaar in 2021 wat natter was dan normaal, maar niet eens extreem nat (zie Figuur 1 – rechts). Met het betrekkelijk kleine neerslagtekort in september 2021 lijkt er een einde te zijn gekomen aan de serie van drie extreem droge jaren 2018-2020.

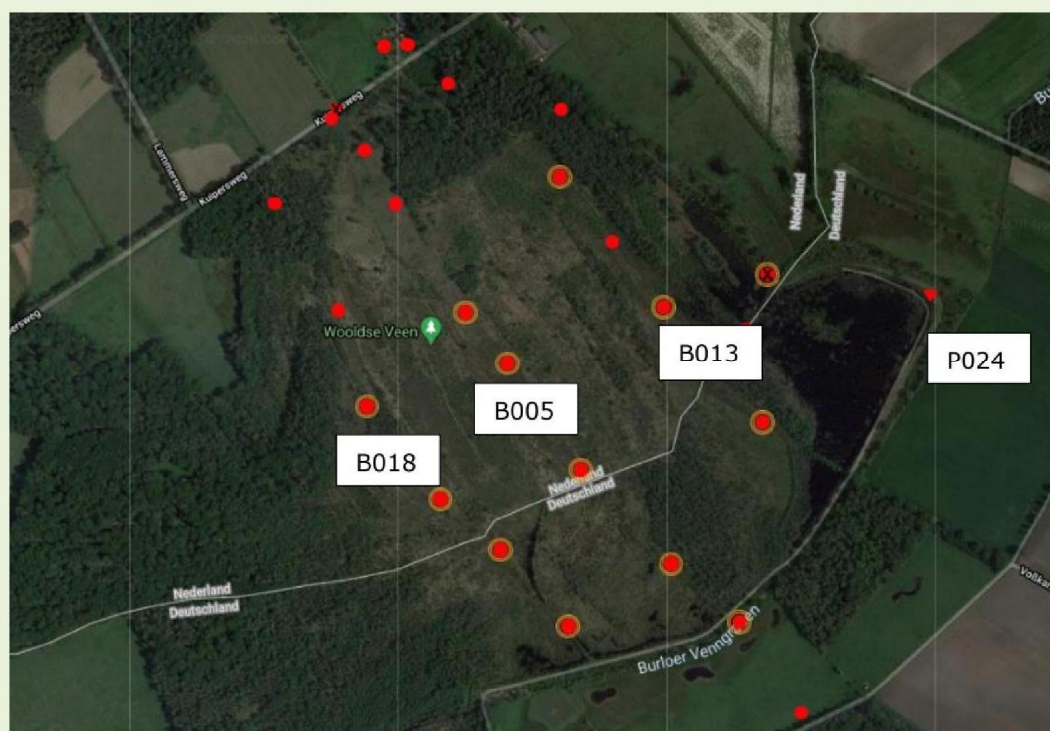

Figuur 1: Links: regionale verdeling van het neerslagtekort vanaf 1 april 2021 per 6 september; rechts landelijk gemiddelde Neerslagtekort vanaf 1 april 2021 (bron: KNMI droogtemonitor).

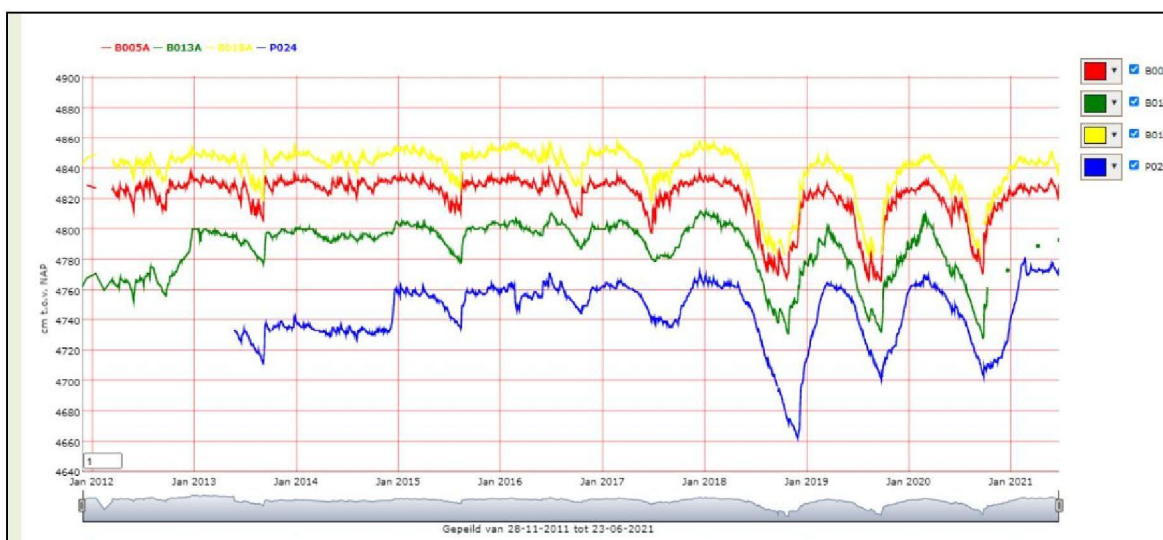
Effect van de droogte op de grondwaterstand in het veen:

Het effect van het vrij natte voorjaar en zomer van 2021 op het waterpeil van het veengebied is te zien in de meetreeksen van onderstaande peilbuizen (zie Figuur 2 en Figuur 3):

- B018 op korte afstand ten zuiden van het actieve hoogveen,
- B005 in het herstellende hoogveen in het lager gelegen compartiment,
- B013 in het herstellende hoogveen in het nog lager gelegen compartiment,
- P024 het waterpeil bij de stuw in het laagste compartiment.

Figuur 2: Ligging gepresenteerde peilbuizen

Figuur 3: Grondwaterpeil in het Wooldse veen vanaf de plaatsing van de damwanden in 2012.

Uit het peilverloop van het grondwater is te zien dat in de hoogveenkern bij B018 de hoogste peilen worden gemeten. Het grondwaterpeil steeg hier na de plaatsing van de damwanden in 2012 in de winter tot ca. 48,50 m. +NAP en zakte tot in de zomer niet veel dieper dan 48,30 m. +NAP: een fluctuatie van ca. 20 cm. Dit is ideaal voor herstel van het hoogveen. Vanaf 2018 stijgt het grondwater in de winter met moeite tot 48,40 m. +NAP en zakt het in de zomer tot ca. 47,90 m. +NAP: een fluctuatie van 50 cm! Pas in februari 2021 was het veenwaterpeil weer aangevuld tot een peil van ca. 48,45 +NAP en bleef vervolgens tot aan eind juni op dit peil. Dit peil is nog steeds ca. 5 cm lager dan in de jaren 2012 – 2017. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het irreversibel inklinken van het veen in de droge periode 2018-2020. De veengroei lijkt 5-10 cm te zijn teruggezet.

Waterpeilen bij de 5 stuwen:

Om in het veld een indruk te krijgen van de waterpeilen in de verschillende compartimenten worden elk jaar de peilschalen bij de 5 stuwen afgelezen (zie Tabel 1). In de tabel is te zien dat het waterpeil met name in de lagere compartimenten (locatienr 15 en 19) in 2021 zeer sterk is gestegen (respectievelijk 50 en 62 cm).

Tabel 1: Tijdens de veldbezoeken aan het Wooldse veen afgelezen waterpeilen bij de stuwen in de 5 compartimenten

compartiment	locatienr.	waterpeil tijdens veldbezoek (m. +NAP)			
		23-8-2018	27-8-2019	25-8-2020	31-8-2021
1	12	47,87	48,00	n.a.	n.a.
2	13	n.a.	47,80	47,90	48,17
3	14	n.a.	47,35	47,40	47,99
4	15	47,33	47,31	47,31	47,81
5	17	47,06	47,10	47,18	47,80

Staat van het habitattype Herstellende hoogvenen:

Het herstellend hoogveen is in hetzelfde veenputje, dat ook in 2020 is bezocht, visueel geïnspecteerd vanaf het Vlonderpad (locatie 10). In dit veenputje was het hoogveen zich, na het aanbrengen van de damwanden in 2012, zeer goed aan het herstellen. Putjes die tot 2012 verdroogd en zwart waren (geen vegetatie), waren in de periode 2012-2017 in 5 jaar geleidelijk geheel begroeid met veenmossen. Dit was in 2019 in het veenputje goed te zien aan een berkentak die tijdens het afzetten van de opslag in het putje was gevallen. De tak was in 2018 nog bedekt onder 10 cm veenmos. In de 5 jaren herstel was het levende veenmos dus al minimaal 10 cm gegroeid. Tijdens het veldbezoek in 2020 was het veenmos in het veenputje over een diepte van

10 cm uitgedroogd en deels afgestorven (zie Foto 2 – links). De 10 cm veengroei was dus na drie droge jaren weer tenietgedaan. Ook werd het veenmos aangetast door het paddenstoeltje Veenmosgrauwkop.

Tijdens het veldbezoek in 2021 was het veenmos in de veenputjes langs het vlonderpad weer frisgroen en was er plaatselijk open water zichtbaar (zie Foto 2 – rechts). Dit wijst er op dat de veenmosbegroeiing in het veenputje zich weer heeft hersteld. Het voorkomen van open water wijst er wel op dat de veenmosgroei plaatselijk is achtergebleven bij de stijging van de waterstand. Wanneer de natte omstandigheden komende jaren in stand blijven, zal het veen weer aangroeien en zullen ook deze stukjes water met veenmossen verlanden.

Foto 2: Links: verdroogde en deels afgestorven veenmossen in het veenputje langs het vlonderpad (locatie 10) in de droge zomer van 2020; rechts hetzelfde veenputje in de natte zomer van 2021 met fraai veenmos (*Spagnum fallax*) en waterveenmos (*Spagnum cuspidatum*). In dezelfde veenput groeiden ook kleine veenbes, witte waterbies en veenpluis.

Verdronken veenmos in laagste compartiment:

Evenals vorig jaar is het verdronken veen onderin het laagste compartiment in Duitsland bij locatie 17 bezocht (zie Foto 3). Om voldoende tegendruk te geven tegen het grondwater in de hoger gelegen compartimenten, is het waterpeil in het laagste compartiment aan de zuidoostzijde van het Wooldse veen in 2012 bewust hoger gestuwd dan het sterk ingeklonken maaiveld. Hierdoor is de vegetatie in het laagste zuidelijke deel verdronken en grotendeels afgestorven. Om zoveel mogelijk water vast te houden in dit compartiment is het waterpeil in dit compartiment in 2021 maximaal opgezet, waardoor de peilschaal geheel onder water stond (zie peilverloop in meetpunt P024 in Figuur 3). De beheerder maakt hier de keuze om het water in de hoger gelegen compartimenten (met actief hoogveen) zo min mogelijk te ontwateren. Deze keuze betekent echter dat in het zuidelijke deel van het laagste compartiment het water te hoog staat voor veenherstel. Het in 2018 voorgenomen deskundigenoverleg over mogelijkheden om de vegetatie in dit deel van het veen te herstellen heeft nog niet plaatsgevonden. Natuurmonumenten zal hiervoor het initiatief nemen. Deze actie is doorgeschoven naar 2022. Dit overleg zal ook aandacht moeten besteden aan de relatie tussen vegetatieherstel en de eutrofiering door ganzen in het zuidelijk deel van het laagste compartiment.

Foto 3: Verdrongen veen in het laagste deel van het laagste compartiment bij locatie 12

Habitattype Heischrale graslanden (H6230):

Aan de noordflank van het Wooldse veen bevindt zich een zone die op de habitattypekaart is aangegeven als heischraal grasland (locatie 9). Hier worden o.a. soorten als dopheide, struikheide, klokjesgentiaan en tormentil aangetroffen (zie Foto 4). De toestand van het heischraal grasland is volgens de beheerder stabiel sinds de kartering in 2006. Ook het aantal klokjesgentiënen is niet afgenomen, maar lijkt eerder te zijn toegenomen. De provincie is momenteel bezig met het opstellen van een nieuwe habitattypenkaart (T1 kaart).

Foto 4: Vegetatie op locatie 9; op basis van de T0-kaart is dit een Heischraal grasland met o.a. dopheide, struikheide en klokjesgentiaan (foto: [redacted])

BEVINDINGEN HERSTEL MAATREGELEN

Verwijderen opslag in herstellend hoogveen (M4A/M4B)

Geconstateerd wordt dat in grote delen van het Herstellend hoogveen berken weer hoog opgeslagen zijn. Het verwijderen van de opslag blijkt frequenter nodig dan verwacht in het Natura 2000 beheerplan. De beheerder zal de berkenopslag weer laten verwijderen in 2021 of 2022.

Actie Natuurmonumenten

Verder wordt geconstateerd dat in delen van het veen waar het hoogveenherstel verder gevorderd is (door vermoedelijke een betere watersituatie), er veel minder sprake is van (hoge) berkenopslag.(zie Foto 5, genomen vanuit de uitkijktoren richting noord).

Foto 5: Zicht op hoogveencompartiment 1 vanaf de uitkijktoren. Het hoogveen voor de uitkijktoren is bijzonder nat, waardoor de berken opslag in de natte zomer van 2022 vrij beperkt is.

Aan de zuidzijde van het raster bij locatie 8 zijn kansen voor herstel van heischrale vegetaties. Omdat dit deel van de dekzandrug buiten het raster ligt, is hier geen opslag verwijderd.

De beheerder zal de situatie nader bekijken en indien nodig een aannemer inhuren om opslag in het veen en op de dekzandrug buiten het raster bij locatie 8 te verwijderen (**Aktie Natuurmonumenten**).

Foto 6: In de minder natte delen van het Herstellend hoogveen is de berkenopslag in het Herstellend hoogveen echter in 3 maanden zeer snel gegroeid (zie achtergrond; foto: [redacted]).

Drukbegrazing en lokaal plaggen (M6/M13):

De afgelopen jaren heeft in het noordelijke deel van het Herstellend hoogveen met hierin o.a. het heischraal grasland en de herstelde noordwestelijke slenk drukbegrazing met schapen en enige geiten plaatsgevonden. De drukbegrazing vindt in juni plaats op het moment dat o.a. klokjesgentiaan nog niet in knop staat en dus niet wordt begraasd. Dit beheer is de afgelopen jaren succesvol geweest. Schapen hebben de ontwikkeling van grassen geremd en geiten hebben opslag van berk verminderd of voorkomen. De beheerder heeft dit jaar door organisatorische oorzaken geen drukbegrazing toegepast. Een van de problemen met drukbegrazing is dat deze voor het Wooldse veen en andere schrale gebieden vooral in juni noodzakelijk is. De rest van het jaar zijn er onvoldoende gronden beschikbaar voor de kudde. Dit leidt er o.a. toe dat het in de praktijk voor de herder moeilijk is om het herstellend hoogveen in de juiste maand te begrazen. De beheerder gaat op zoek naar een oplossing voor de drukbegrazing. Wellicht kan samen met SBB een oplossing gevonden worden aangezien SBB ook nadenkt over schapenbegrazing in dit deel van de Achterhoek. **Aktie Natuurmonumenten.**

Inrichting noord-oostelijke lagg-zone

Het bos in de slenk van de noordelijke lagg-zone bij locatie 7 is in het najaar van 2019 verwijderd. De strooisellaag is afgeschraapt en de tussenliggende greppels zijn vervolgens gedempt door een dun laagje van de bovengrond in de greppels te schuiven. Hier is een takkenhoop blijven liggen. Ideale plaats voor opwarmende Gladde slang. Door het aanbrengen van een folieschermb wordt de zandbodem niet langer ontwaterd door de sloten aan de noordzijde van de Kuipersweg en bij de woning aan de oostzijde.

Foto 7: Zicht op hoogveencompartiment 1 vanaf de uitkijktoren. Het hoogveen voor de uitkijktoren is bijzonder nat, waardoor de berken opslag in de natte zomer van 2022 vrij beperkt is.

Foto 8: Locatie 6: geplagde bos. (Foto: [redacted]).

In het beheerplan is de verwachting uitgesproken dat de vroeger aanwezige lagg-zone in deze slenk onder invloed van nattere omstandigheden en lokale kwel vanuit de veenkern zal worden hersteld. Tijdens het veldbezoek was de vegetatie op de bodem van de slenk, 2 jaar na inrichting, nog vrij open (zie Foto 9). Onderin de slenk stond een waterlaag van 10-20 cm. Volgens de beheerder heeft er de hele zomer een kleine waterstroom vanuit de slenk door de duiker onder de Kuipersweg naar het noorden gestroomd. Dit wijst er op dat de slenk hydrologisch goed functioneert.

Foto 9: Twee jaar na inrichting is de noordoostelijke slenk meer begroeid met o.a. veldrus. Tijdens het veldbezoek stond er in het centrum water. De beheerder heeft de hele zomer stroming via de duiker naar het noorden waargenomen. Dit wijst er op dat de slenk hydrologisch goed functioneert (foto: [redacted]).

In de Gebiedsanalyse is aangegeven dat het huidige habitattype Heischraal grasland, dat zich aan de zuidzijde van de dekzandrug bevindt, op de lange termijn door de nattere en zuurdere omstandigheden vermoedelijk zal verdwijnen en onderdeel gaat uitmaken van de hoogveenrand. Op andere plekken op de gradient zal naar verwachting ruimte komen voor nieuwvestiging van Heischraal grasland, voornamelijk in de noordelijke en noordwestelijke lagg-zone. Tijdens het veldbezoek is deze verwachting al voorzichtig bevestigd door het

aantreffen van de eerste heischrale soorten (pilzegge, tormentil, stekelbrem) op de zuidflank van de herstellende slenk (zie Foto 10). Deze soorten zijn afkomstig uit de zaadbank.

Foto 10: Op de kale bodem van de zuidelijke flank van de noordoostelijke lagg zone zijn dopheide, struikheide, dwergzegge, tormentil en stekelbrem ontkiemd uit de zaadbank

Inrichting noordwestelijke randzone (lagg-zone)

De noordwestelijke lagg-zone is in 2019 ingericht door verwijderen van een deel van het bos, afschrappen van de strooisellaag, dempen rabatten, plaggen van de bemeste bovengrond in de graslanden, het herstellen van een deels afgegraven dekzandrug, dempen van sloten en greppels, afsluiten van drainage, verondiepen Wooldse waterleiding en aanbrengen van een duiker onder de Kuipersweg waardoor de lagg-zone kan afwateren richting de graslanden aan de noordzijde van de Kuipersweg. In het oostelijke deel van de lagg-zone is in het beheerplan de verwachting uitgesproken dat zich hier een gradiënt vanaf de hogere dekzandrug met natte heide, via heischrale- en/of blauwgraslandvegetaties naar trilveen in het laagste deel, zullen ontwikkelen. In de westelijke flank zijn wellicht ontwikkelingen richting blauwgrasland mogelijk.

Geplagde grasland:

Tijdens het veldbezoek was de lagg-zone vrijwel geheel geïnundeerd (zie Foto 12). De laagte kon alleen langs de randen worden bezocht, waarbij de laarzen vrijwel volliepen (waterlaag ca. 0,25 m, tot 0,4 m). In het centrum van de laagte bedroeg de waterdiepte tijdens het veldbezoek naar verwachting ca. 0,5 – 0,6 m. Alleen de hoger gelegen westflank stond nog gedeeltelijk plas-dras. Door de diepe inundatie kon de vegetatie in het geplagde deel van de lagg-zone niet worden bekeken.

Foto 11: Lagg-zone. In ganzenpas er doorheen. Laarzen net (niet) voll (foto: [redacted]).

Het vernattende effect van de maatregelen lijkt op deze locatie zo effectief te zijn, dat zich hier mogelijk nattere vegetaties eerder dan verwacht zullen ontwikkelen. Het is in ieder geval zeer positief dat het water in de lagg-zone tegendruk gaat bieden aan de hoogveenkern, die zich direct aan de oostzijde van de dekzandrug bevindt. Hierdoor wordt de hoogveenkern minder kwetsbaar voor droge jaren en kan deze verder groeien.

Foto 12: Zicht vanaf de geïnundeerde herstelde noordwestelijke lagg zone vanaf de herstelde dekzandrug bij locatie 2 na vrij nat voorjaar en zomer van 2022 (foto: [redacted]).

Welke vegetaties zich uiteindelijk in de noordwestelijke lagg-zone zullen ontwikkelen, zal in de toekomst blijken. Mogelijk zullen zich in de lage delen trilvenen ontwikkelen. Dit is niet zeker; in de droge zomer van 2020 stond het grondwater in het laagste deel van de lagg-zone nog 1 meter onder maaiveld. Dit kan er op wijzen dat de waterstand in de lagg-zone komende jaren nog sterk zal fluctueren, wat remmend werkt op de vorming van trilveen.

Verwijderde bos aan zuidzijde lagg-zone:

In het zuidelijke deel van de lagg-zone bij locatie 3 stond in de laagste delen ca. 40 cm water, waardoor dit deel nog net met laarzen bereikbaar was. De pH van het inundatiewater was 4,7 en de EGV was 33 mS/cm, hetgeen er op wijst dat hier nu vooral regenwater stagneert met betrekkelijk weinig invloed van basenhoudend grondwater. Hier is een beginnende veenontwikkeling waargenomen met verschillende veenmossen, pilzegge, zwarte zegge en veldrus, hetgeen wijst op een mogelijke ontwikkeling richting een zeggenmoeras. In het plas-dras deel van de westelijke deel van de geplagde graslanden bij locatie 2 is o.a. moeraskartelblad aangetroffen. Deze is waarschijnlijk afkomstig van maaisel dat hier vanuit Willink Weust is verspreid.

Foto 13: Vegetatieontwikkeling in het zuidelijke deel van de lagg-zone waar in 2019 bos is verwijderd, strooisel afgeschraapt en rabatgreppels zijn gedempt (foto: [redacted])

Weglekken water uit lagg-zone:

Na de neerslag afgelopen maanden liep er water vanuit de lagg-zone via de verondiepte Wooldse waterleiding weg naar het zuidwesten. In overleg met de Provincie is daarom een grond dam aangebracht in de verondiepte Wooldse waterleiding (indicatief bij locatie 18). Ook stroomde er water over de verondiepte bermgreppel van de Lammersweg naar het noorden (locatie 19 indicatief). Het water erodeerde het ingebrachte zand, waardoor deze sloot weer ontwaterend dreigt te worden. In overleg met de Provincie is de situatie weer hersteld.

Beheer graslanden ten noorden van de Kuipersweg:

De graslanden ten noorden van de Kuipersweg waren tijdens het veldbezoek nog niet gemaaid, waarschijnlijk doordat de percelen te nat waren om te maaien.

OVERIGE BEVINDINGEN:

Sloot in landbouwgebied ten zuiden van foliescherm aan de Duitse zijde:

Bij locatie 16 is de grond dam in de sloot aan de zuidzijde van de foliedam door de Duitse beheerder verwijderd. Dit is gedaan om ongewenste recreanten te verhinderen om de foliedam vanuit het zuiden te betreden. Het nadeel van het weghalen van de dam is echter, dat de sloot aan de zuidzijde van de foliedam het zandpakket onder de gliedelaag van het zuidelijke deel van het veen ontwaterd. Het terugleggen van de grond dam op die locatie is niet wenselijk omdat dan alsnog recreanten de foliedam zullen betreden. Kreis Borken zal daarom kijken of het niet mogelijk is om de sloot meer naar het zuidwesten in het bosgebied af te dammen. Deze dam zal vanaf het pad niet te zien zijn, waardoor er weinig risico is op toename van de recreatie vanuit de Duitse zijde. **Aktie Kreis Borken**

Onderzoek veenmosenting:

Natuurmonumenten deelt mee dat het voorgenomen onderzoek naar de mogelijkheden voor het enten van veenmos in het grasland in Duitsland ten zuiden van de grote veendijk is ingediend als onderdeel van een

groter onderzoek door de Wageningen Universiteit. Dit onderzoek vindt nu op een andere locatie plaats. Natuurmonumenten zoekt een mogelijkheid om dit onderzoek in een grensoverschrijdend project voor hoogveenherstel onder te brengen. **Aktie Natuurmonumenten**

Gezamenlijk grensoverschrijdende visie voor het Wooldse veen en Burlo-Vardingholter Venn met Duitse beheerders:

Tijdens eerdere veldbezoeken is de wens geuit om het initiatief te nemen, om in samenwerking met de Duitse beheerders van het hoogveengebied, tot een samenhangend en grensoverschrijdende lange termijn visie/afstemming voor het Wooldse veen en Burlo-Vardingholter Venn te komen. Met name aan de Duitse kant van het hydrologische invloedgebied van het hoogveengebied liggen nog verdere herstelmogelijkheden. Dit gaat dan vooral over verwijderen van bomen in het veengebied zelf en het dempen van sloten en vernatting van de gronden ten zuiden van het huidige veengebied.. Het opstellen van een gemeenschappelijke visie zal door de provincie in het te actualiseren Natura 2000 beheerplan (tweede beheerplanperiode) worden opgenomen als maatregel. Als eerste dient een werkdag te worden georganiseerd waarbij we de huidige kennis over functioneren en ecologie van het gebied op een rij zetten. Het is een eerste bouwsteen om te komen tot een gemeenschappelijke visie voor de lange termijn. **Aktie provincie.**

Natuurmonumenten geeft aan dat grensoverschrijdende samenwerking ook speelt bij andere veengebieden zoals het Aamsveen, Witte veen en het Haakbergerveen. Wellicht dient de grensoverschrijdende samenwerking op grotere schaal te worden opgepakt.

Faunawaarnemingen:

Bij aankomst vloog er een visarend in het gebied. Op het vlonderpad zijn meerdere zonnende levendbarende hagedissen waargenomen.

Foto 14: Zonnende hagedis op het vlonderpad (foto: [redacted])

CONCLUSIES:

1. De ontwikkeling van de habitattypen in het Wooldse Veen is conform verwachting zoals beschreven in het beheerplan Natura 2000
2. Het habitatype Herstellende hoogvenen lijkt de drie achtereenvolgende droge jaren dankzij de eerder genomen vernattingsmaatregelen (damwanden en folieschermen) redelijk te hebben doorstaan. Het habitatype heischraal grasland vertoont geen visueel zichtbare achteruitgang door verdroging. Het Actieve hoogveen is dit jaar niet bezocht.

ACTIEPUNTEN 2021

1. De beheerder bekijkt de noodzaak om de berkenopslag in het Herstellend hoogveen ook in 2021 weg te halen. Hierbij betreft hij ook de opslag aan de zuidzijde van het raster bij de noordwestelijke slenk, waar kansen aanwezig zijn voor herstel van heischrale vegetaties. **Aktie Natuurmonumenten.**
2. Er wordt gezocht naar een oplossing voor het voortzetten van de drukbegrazing op het noordelijke deel van het Herstellend hoogveen en Heischraal grasland en noordwestelijke slenk. **Aktie Natuurmonumenten.**
3. Kreis Borken onderzoekt of het mogelijk is de opstuwung van de sloot aan de zuidzijde van het foliescherm te herstellen. Om ongewenste bezoekers van het veengebied te ontmoedigen is hier de dam in de sloot weggehaald, die afstroming van oppervlaktewater in de graslanden aan de zuidzijde van de dam verhinderde. Kreis Borken zal de mogelijkheden onderzoeken om een gronddam aan te brengen in de sloot in het bosgebied bovenstrooms van de weggehaalde dam. **Aktie: Kreis Borken.**
4. Er is door de provincie een aanzienlijk budget vrijgemaakt voor herstel van de kaden en damwanden. Hierdoor is herstel op korte termijn mogelijk. Het is nog niet duidelijk wat de beste methode is om de damwanden te herstellen. In verschillende veengebieden is ervaring opgedaan met verschillende herstelmethoden: in het veen ingegraven folieschermen en houten damwanden (Platowood), zanddijken met leemtalud, etc.). Voorbeelden zijn o.a. Engberdijksvenen, Fochteloërveen, Maria-peel, etc. Provincie organiseert half dagdeel om ervaringen van andere beheerders uit te wisselen. **Aktie Provincie.** Natuurmonumenten levert lijstje met adressen en telefoonnummers aan. **Aktie Natuurmonumenten.**
5. Om een visuele indruk te krijgen van de staat van het habitattype Actief hoogveen en het effect van de drie achtereenvolgende droge jaren is het wenselijk om dit habitattype in 2022 te bezoeken. **Aktie Eelerwoude, volgend jaar op de agenda.**
6. Om tijdens het veldbezoek in 2022 een beter beeld te krijgen van het waterpeil in het bovenste stuwcompartiment is het wenselijk om ook de stuw bij locatie 12 af te lezen. **Aktie Eelerwoude, volgend jaar op de agenda**
7. In het kader van het procesmonitoringsprogramma dienen er nog twee peilbuizen te worden aangebracht in de noordelijke en noordwestelijke lagg-zone. **Aktie Natuurmonumenten.**

NOG NIET UITGEVOERDE ACTIEPUNTEN 2020

1. De provincie Gelderland gaat in het te actualiseren beheerplan (tweede periode) als maatregel opnemen dat samen met de Nederlandse en Duitse beheerders een gemeenschappelijke en grensoverschrijdende lange termijn visie zal worden opgesteld. Zo kan het Wooldse veen nog verder worden hersteld als hier ook gronden aan de Duitse zijde bij worden betrokken. **Aktie Provincie.**
2. Deskundigenoverleg over de mogelijkheden om het veen in het zuidelijke deel van het geïnundeerde laagste compartiment te herstellen. **Aktie Natuurmonumenten.**

Overige actiepunten van verslag van 2019 zijn uitgevoerd.

Dit verslag is vastgesteld door:

.....
Handtekening

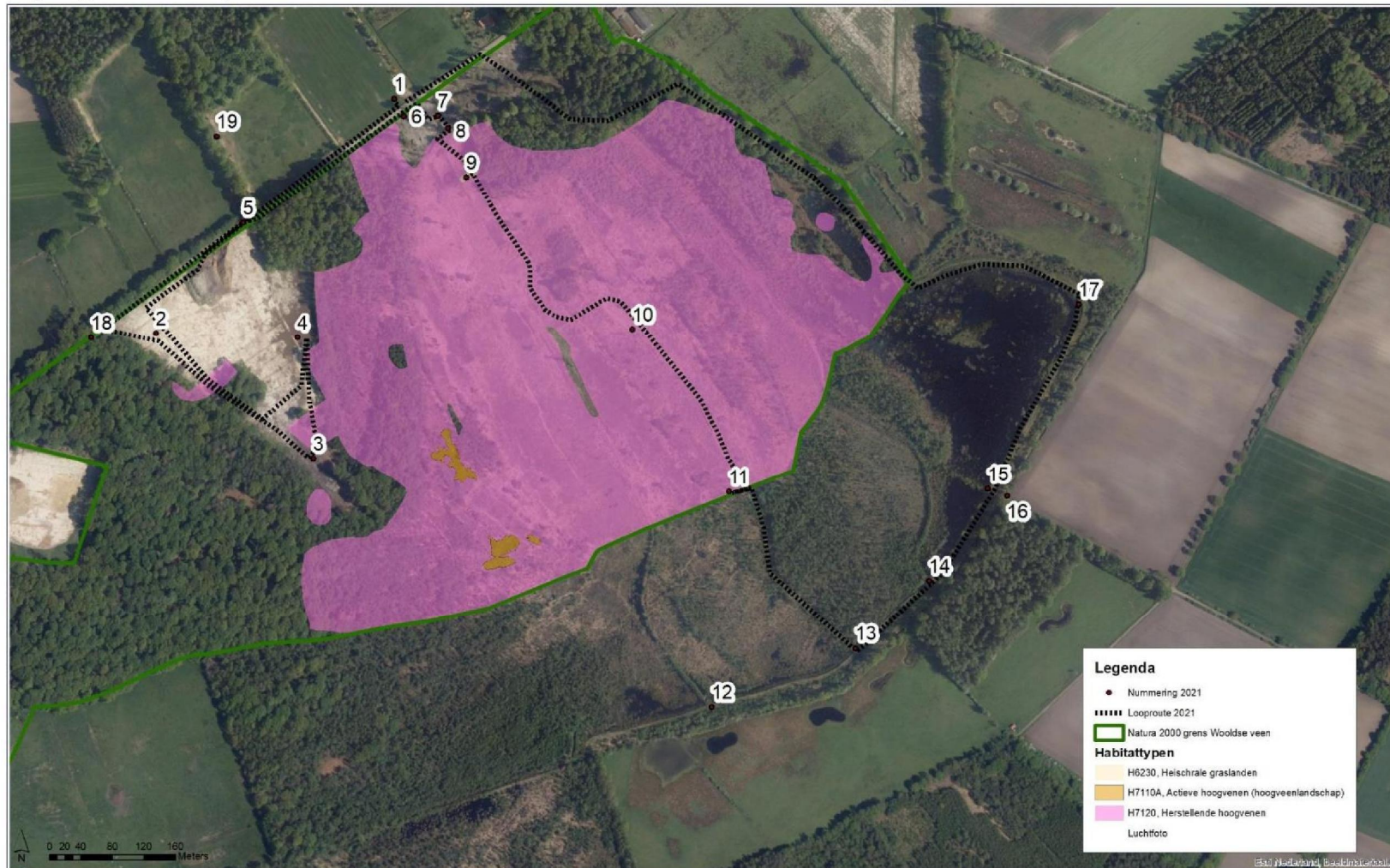
(datum)

.....
Handtekening

(datum)

Bijlagen

Bijlage 1: looproute en bezochte locaties en habitattypen

Ecohydroloog: Karel Hanhart Projectnummer: 7994 Datum: 3 februari 2017

